

Kopsavilkums

Dzimumu līdztiesība pēdējos gados ir kļuvusi par ļoti aktuālu un plaši pētītu tēmu visā Eiropā. Ilgus gadus šai tēmai netika pievērsta pienācīga uzmanība vēsturisko tradīciju un vispārpieņemto sabiedrības normu dēļ. Tomēr, uzsākot tēmas aktualizēšanu un izpēti, dzimumu līdztiesības jomā tika konstatēta virkne netaisnību un fundamentālu problēmu. Tas negatīvi ietekmē abu dzimumu pārstāvjus, kā arī atstāj negatīvu ietekmi uz valsts ekonomiku un sabiedrību kopumā. Līdzīga situācija ir novērojama arī Latvijā, kas dzimumu līdztiesības jomā atrodas 18. vietā Eiropā. Šāds vērtējums norāda uz pastāvošajiem trūkumiem, kā arī plašām iespējām situācijas uzlabošanai. Tādēļ viens no instrumentiem situācijas uzlabošanai ir valsts un pašvaldību budžeti, kas ir šī pētījuma uzmanības centrā.

Pētījums par iespēju Latvijā attīstīt dzimumu līdztiesību veicinošu budžetēšanas sistēmu tika izstrādāts pēc Sabiedrības integrācijas fonda pasūtījuma laikā no 2017. gada jūlija līdz decembrim. Pētījuma uzdevums bija izvērtēt dzimumu līdztiesības aspektus divās struktūrās: Aizkraukles pašvaldībā un Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA), par pamatu ņemot vienu budžeta programmu Aizkrauklē un divas NVA ietvaros. Pētījuma analīze tika veikta par periodu no 2014. līdz 2016. gadam. Aizkraukles novadā tika analizēta budžeta programma kultūras, atpūtas un reliģijas jomā, savukārt NVA tika analizētas programmas, kuru mērķis ir nodrošināt profesionālo apmācību vai pārkvalifikāciju.

Iepriekš minēto programmu analīzes un izvērtēšanas pamatā tika izmantotas plaši atzītas teorijas par dzimumlīdztiesības budžetēšanas principiem, kritērijiem un izmantojamajiem instrumentiem. Dzimumlīdztiesības analīze pamatā tika balstīta uz EIGE, ANO izstrādātajiem materiāliem par Integrēto pieeju dzimumu līdztiesības īstenošanai. Pamatojoties uz teoriju un ārvalstu prakses analīzi, tika izstrādāta metodoloģija, kas ietver sevī dokumentu analīzi, budžeta programmu analīzi, ieinteresēto pušu analīzi, intervijas, aptaujas, fokusa grupas un citas piemērotas metodes. Analizējot visus apkopotus primārās un sekundārās izpētes datus, tika izdarīti secinājumi un sniegtas rekomendācijas situācijas uzlabošanai. Svarīgākie secinājumi ir sekojoši:

- Budžetu plānošanas procesos dzimuma aspekts netiek iekļauts un tam netiek pievērta pienācīga uzmanība.
- Dati, kas būtu nepieciešami dzimumu līdztiesības veicināšanas aktivitātēm netiek vākti, apkopoti un izmantoti plānošanā.
- Kopumā sabiedrībā vēl joprojām ir iesakņojies uzskats, ka atšķirības vīriešu un sieviešu darba un sabiedriskajā dzīvē ir normālas un pieņemamas, un iepriekšējo gadu gaitā izveidojušies stereotipi nebūtu jānovērš.
- Šis apgalvojums atspoguļojas arī veiktajā NVA programmu un Aizkraukles budžeta kategorijas analīzē, kas ļauj konstatēt, ka daudzos gadījumos izdevumi

vīriešiem un sievietēm ievērojami atšķiras. Tas, iespējams, var radīt pamatu bažām par netaisnīgu pašvaldības un/vai valsts budžeta līdzekļu izlietojumu.

- Sievietēm pastāv vairāk šķēršļu apmeklēt un/vai piedalīties dažādos pasākumos, piemēram, pasākuma norises laiks, attālums un nokļūšana līdz pasākuma vietai u.c.
- Vīrieši kopumā ir mobilāki un biežāk var apmeklēt pasākumus tālāk no savas dzīvesvietas.
- Interese un apziņa par dzimumu līdztiesības aspektu iekļaušanu plānošanas dokumentos, stratēģijās un budžetos ir salīdzinoši ierobežota gan pētāmajās institūcijās, gan saistītajās organizācijās.
- Formālas barjeras dzimumu līdztiesības aspektu iekļaušanai plānošanas dokumentos nepastāv, bet tas arī netiek pieprasīts no uzraugošo institūciju puses.

Pamatojoties uz pētījumā iegūtajiem rezultātiem, tika izstrādātas rekomendācijas, kas ir piemērotas pētījumā iekļautajām iestādēm NVA un Aizkraukles pašvaldībai, kā arī izmantojamas citās salīdzināmās iestādēs. Būtiskākās rekomendācijas ir sekojošas:

- Ar izglītošanas un informēšanas kampaņu starpniecību ir svarīgi pārliecināt visus iesaistītos interesentus par dzimuma aspekta iekļaušanas plānošanā ieguvumiem gan atsevišķiem indivīdiem, gan arī sabiedrībai kopumā.
- Dzimumu aspektu ir iespējams un vēlams ņemt vērā plānošanas dokumentos, un ar to saistītās izmaksas pret gūstamajiem labumiem ir salīdzinoši nelielas.
- Datus par vīriešu un sieviešu aktivitāti un dalību dažādos pasākumos vēlams vākt, apkopot un izmantot plānošanas procesos.
- Plānojot pasākumu norises laiku un vietu, ir jāņem vērā sieviešu un vīriešu iespējas nokļūt un piedalīties šajos pasākumos.
- Dzimumu līdztiesību veicinošajās aktivitātēs vēlams uzraudzīt iegūtos rezultātus, kurus iespējams un vēlams izmantot tālākajā plānošanas procesā.

Pētījumā apkopotie dati un iegūtie rezultāti ļāva izstrādāt rekomendācijas dzimumu līdztiesības aspekta iekļaušanai valsts plānošanas dokumentos. Svarīgākās rekomendācijas ir sekojošas:

- Veicināt sabiedrības izpratni par šo tēmu, organizējot informatīvās kampaņas;
- Uzlabot datu vākšanas un apkopošanas statistikas sistēmu, iekļaujot dzimumu līdztiesības aspektu visos iespējamajos datu vākšanas līmeņos;
- Izglītot publiskās pārvaldes darbiniekus par individuāliem un sabiedriskiem ieguvumiem, ieviešot dzimumu līdztiesības aspektu budžetos un citos plānošanas dokumentos;
- Veikt visu iepriekšējo aktivitāšu rezultātā iegūto uzlabojumu monitoringu un attiecīgi pieņemt lēmumus par tālākiem uzlabojumiem.